

خانه‌هایی که در من جا ماندند

مریم ارمغان
شیدا خوانساری
محدثه شفیعیان

خانه‌هایی که در من جا ماندند

مریم ارمغان

عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی قزوین

شیدا خوانساری

عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی قزوین

محدثه شفیعیان

پژوهشگر دکتری دانشگاه آزاد اسلامی قزوین

انتشارات تخصصی هنر،
معماری و شهرسازی

کتابخانه‌کسری

ارمغان، مریم، ۱۳۶۲-

خانه‌هایی که در من جاماندند/ مریم ارمغان، شیدا خوانساری، محدثه شفیعیان.

مشهد: کتابکده کسری، ۱۴۰۰.

۲۲۰ص: مصور.

شابک:

۹۷۸-۶۲۲-۶۹۶۳-۴۰-۴

فهرست نویسی: فیبا

موضوع: داستان‌های فارسی --- قرن ۱۴ --- تاریخ و نقد Persian fiction -- 20th century -- History and criticism

Home in literature

موضوع: خانه در ادبیات

شناسه افزوده: خوانساری، شیدا، ۱۳۵۴-

شناسه افزوده: شفیعیان، محدثه، ۱۳۶۹-

رده بندی کنگره:

PIR۳۸۶۹

۸۴۳/۶۲۰۹

۸۵۲۶۸۴۸

رده بندی دیویی:

شماره کتابشناسی ملی:

کتابکده تخصصی هنر، معماری و شهرسازی کسری

خانه‌هایی که در من جاماندند

مریم ارمغان - شیدا خوانساری - محدثه شفیعیان

صفحه آرای: منا گندمکار

چاپ اول: پاییز ۱۴۰۰

شمارگان: ۵۰۰

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۶۹۶۳-۴۰-۴

انتشارات: کتابکده کسری

نشانی: مشهد فلسطین ۱۴ پلاک ۱۰ تلفن: ۳۷۶۷۰۰۱۹ ۰۵۱

وبسایت و فروشگاه اینترنتی: www.kasrapublishing.ir

کلیه حقوق چاپ و نشر این کتاب برای انتشارات کتابکده کسری محفوظ است. هرگونه تصویربرداری و تکثیر اعم از نسخه کاغذی و دیجیتال و... از تمام یا بخشی از این کتاب ممنوع و موجب پیگرد قانونی است.

تقدیم به همه‌ی کسانی که قلبشان گرم و مهربان ،
سرشان سبز و چشمانشان پر امید و درخشان است .

— فهرست

۷- پیش‌گفتار: خانه

۱۱- معرفی کتاب‌های داستانی

۱۵- درباره‌ی نوشتار این کتاب

۱۹- حضور

۵۱- حریم

۱۰۱- مالکیت

۱۴۳- مرز

۱۷۱- زنانگی

۱۹۳- قدرت

۲۰۷- پس‌گفتار: بی‌خانمانی

۲۱۳- منابع

۲۱۷- نمایه موضوعی

— پیش‌گفتار: خانه

نوربرگ-شولتز^۱ (۱۹۸۰) در کتاب «روح مکان: به سمت پدیدارشناسی معماری^۲» نیاز به محیط معنادار را نیاز بنیادین انسان می‌داند. او همچنین بیان می‌کند منبع داده‌های برخی فیلسوفان، که به موضوع «زیست-جهان»^۳ پرداخته‌اند، زبان و ادبیات است. از نظر او، شعر توانایی برآوردن نیاز بنیادین انسان، یعنی معنا دادن به هستی انسان را دارد. داستان‌ها برای توصیف رویدادها به محیطی نیاز دارند که باورپذیری آن‌ها را ممکن کند. در داستان، با توصیف فضاهای معماری و شهری متعددی روبه‌رو هستیم؛ بناهای عمومی تنها تصویری از زندگی را ارائه می‌دهند، در حالی که خانه خود زندگی است. خانه در داستان تنها با ویژگی‌های کالبدی ظاهر نمی‌شود بلکه با روایت داستان، ابعادی از مفاهیم که معنای خانه را محقق می‌کنند، پدیدار می‌شوند. تجربه‌ی فضای معماری از خانه آغاز می‌شود؛ جهانی کوچک تا حدی رها از قید و بندها و هنجارهای تحمیل‌شده‌ی جهان بیرون، که می‌تواند آزادی، امنیت و حریم را ایجاد کند. خانه، کانون خاطرات و انباشتگی معناست و کیفیت تجربه‌ی ما از فضای خانه، وابسته به میزان تحقق یافتن این معناست. بنیادی‌ترین تجربه‌های ما از فضای معماری، در خانه شکل گرفته است. خانه، انباشته‌ای از ذهنیات، از گذشته تا آینده است. ظرفی است که تاریخ را نظاره کرده و در آن زیسته است. مکانی است که رخ دادن رویدادها را امکان‌پذیر می‌کند و داستان‌ها آن را زندگی و روایت کرده‌اند.

1- Christian Norberg Schulz

2- Toward a phenomenology of architecture

3- Life-world

در حالی که در برخی از نوشته‌ها، توصیف معماری تنها نقش یک زمینه را ایفا می‌کند، در برخی داستان‌ها، بدون توصیف مکان، درک رویدادها و تصور آن‌ها امکان‌پذیر نیست. همان‌گونه که رلف^۱ (۱۹۷۶) اشاره کرده است در زندگی روزمره، مکان در بستری از رویدادها، تجربه‌های شخصی، آیین‌ها، افراد و... تجربه می‌شود. در این بین «خانه» عمیق‌ترین تجربیات انسان را از مکان نمایش می‌دهد.

هال^۲ (۱۹۶۶)، هنر و ادبیات را کلیدهای جهان ادراکی انسان و بستری از اطلاعات غنی و فراموش شده در مورد کیفیت دریافت‌ها و ادراک انسانی می‌داند که وابسته به مهارت هنرمند در توانایی استخراج و تعیین متغیرهای اصلی آن است. با مطالعه‌ی ادبیات می‌توانیم اطلاعاتی در زمینه‌ی درک فضا به دست آوریم. هال متون ادبیات را به عنوان منابع اطلاعاتی برای درک فضا برشمرده و معتقد است مطالعه‌ی ادبیات نباید صرفاً به خاطر لذت یا کسب اطلاعات کلی باشد بلکه باید برای تعیین اجزاء مهم و اساسی باشد که نویسندگان برای ایجاد حس فضا به کار برده است. ضرورت‌هایی که از متن برداشت می‌شوند مقداری از مفاهیم اولیه و اصلی خود را از دست می‌دهند، با وجود این می‌توانند چگونگی تعریف فضا را به عنوان یکی از عوامل مهم داستان توسط نویسندگان نشان دهند. هال معتقد است ادبیات علاوه بر هر چیز دیگر، منبعی از اطلاعات در مورد ارتباط انسان با مکان و استفاده‌ی او از حواسش در ارتباط با مکان است. واژه‌ی «خانه» به دو جنبه‌ی کالبدی و معنایی اشاره دارد. جنبه‌ی کالبدی به سرپناه بودن آن و جنبه‌ی معنایی، مؤلفه‌های متعددی را دربردارد، که هر دو جنبه بر یکدیگر تأثیرگذارند. در رشته‌ی معماری، اغلب کالبد فضا و بُعد دیداری آن مورد توجه قرار می‌گیرد و به نظر می‌رسد معنای خانه فراموش شده باقی مانده است. بنابراین خانه‌های زیست‌شده و تجربه‌ی فضایی و معنای ذهنی آن، موضوع این کتاب است که ادبیات داستانی می‌تواند روایت‌گرش باشد.

این کتاب قصد دارد معنای خانه را با مطالعه‌ی داستان‌ها مورد بررسی قرار دهد تا عناصر سازنده‌ی معنای خانه را از زندگی روزمره شخصیت‌های داستان استخراج نماید. به راستی در تجربه‌ی زندگی روزمره و با استناد به کتاب‌های انتخاب‌شده، کدام مؤلفه‌ها در معنابخشی به خانه نقش دارند؟ کدام ویژگی‌های کالبدی و ذهنی، مفهوم خانه را تداعی می‌کنند؟ آیا این معنابخشی در خانه‌های گذشته و امروز به شیوه‌های متفاوتی محقق می‌شود؟

1- Edward Relph

2- Edward T. Hall

فضاها و عناصر خانه در داستان‌ها، معانی، مفاهیم و رویدادهای مختلفی را روایت می‌کند. پنجره، در، دیوار، سقف، نور، گرما، اتاق خواب، آشپزخانه، مصالح، اشیاء، مالکیت و... همگی سیستمی از اجزاء پیچیده‌اند، که جنبه‌های مغفول و پنهان آن برای یکی، برای دیگری تجربه‌ی معنابخش خانه است. با در نظر گرفتن ساکنان خانه، همسایه‌ها، مهمان‌ها و... و روابطشان با یکدیگر این تجربه پیچیده‌تر می‌شود. پس خانه سیستم پیچیده‌ای از کالبد فیزیکی، مفاهیم ذهنی، رویدادها و رفتارهاست که بدیهی‌ترین و آشناترین و در عین حال عمیق‌ترین تجربه‌های ما از فضای معماری را شکل می‌دهد.

فضای زیستی که در داستان توسط افراد و شخصیت‌های داستان تجربه و توسط فعالیت‌های انسانی بازسازی می‌شود، از طریق توانایی و مهارت نویسنده در توجه به پروراندن فضاها و همین‌طور گرایش‌های همدلانه‌ی خواننده با آن، در ذهن و خیال تجربه می‌شود. این مکان‌های زیست‌شده‌ی ذهنی و خیالی دارای هویت و شخصیتی منحصر به خود هستند که آن‌ها را به عنوان موجودیتی مجزا معرفی و قابل تشخیص می‌کند. هویتی که از طریق نمایش خودآگاه یا ناخودآگاه فرهنگ، ارزش‌ها، رویدادها، و احساسات زیست‌کنندگان بنا در شکل فیزیکی حاصل می‌شود. نویسنده بوها، طعم‌ها و صداها را نهفته در کلمات راها می‌کند و با کلمات، تصویر زندگی در فضاها را پیش روی ما می‌نهد.

باید توجه داشت که در برابر یک اثر داستانی، با توصیف و یا بازسازی ساده‌ای از خانه به صورت واقع‌گرایانه مواجه نیستیم. چرا که ذهنیت و بینش نویسنده با امر واقعی درآمیخته است. براساس نظر فکوهی (۱۳۹۳، ۴۵۰-۴۵۲) راجع به خوانش شهر از ادبیات، هیچ شاهد کاملاً عینی وجود ندارد؛ و آن‌چه از اثر ادبی دریافت می‌شود، باید آن را به بازاندیشی درباره‌ی واقعیت بدل سازد. به این ترتیب اثر نویسنده تبدیل به زمینه‌ای برای پژوهش منتقدانه‌ی خواننده با رمزگشایی از متن ادبی می‌شود.

فهم معنای خانه، مسئله‌ای فرهنگی و متغیر است که با فاصله گرفتن از خانه‌های ساده‌ی باستانی و نفوذ پیچیدگی‌های فزاینده‌ی جهان جدید به فضای درون خانه‌های این عصر، این فضا بیش از پیش از کارکرد پناهگاهی خود که «مأمن جسم و روح» بود فاصله گرفته و به «محافظ هویت» تبدیل شده است (دوباتن^۳، ۱۳۸۸، ۱۰). در حالی که برخی اشیاء نقش کارکردی دارند، برخی دیگر، نمادین هستند، خاطره‌ها

را تداعی و مالکیت را تقویت و باورها و ارزش‌ها را تحکیم می‌کنند. راپاپورت^۱ (۱۳۹۲) خانه را نماد محیط آرمانی می‌داند که جهان‌بینی ساکنانش را بازتاب می‌دهد؛ هر چند شکل آن تحت تأثیر محیط و عوامل بیرونی است. باشلار^۲ (۱۳۹۲) خانه را گهواره‌ی انسان پیش از حضور او در جهان می‌داند که آدمی در آن هویت خود را می‌یابد و در جهان ریشه می‌دواند.

خانه هم‌زمان در درون، آسایش و امنیت، و در بیرون ارتباط با محیط اطراف ایجاد می‌کند؛ فضای بسته‌ای که ما را مصون نگه می‌دارد ولی زندانی نمی‌کند و برقراری ارتباط با بیرون را به شکل دلخواه تنظیم می‌نماید. برای تحقق این مفهوم، کالبد و ساختار فضاها، پدیده‌های طبیعی و انسانی و اشیاء بر اساس مؤلفه‌های معنابخش خانه نظم می‌یابند. در حالی که در برخی داستان‌ها مؤلفه‌های معنابخش خانه به خدمت درآمده است تا پناهگاهی گرم، آرام‌بخش و صمیمی را ارائه نماید، در برخی دیگر معنای خانه محقق نمی‌شود چرا که خانه قادر به تأمین معنای ذهنی زیست‌کنندگان نیست. فقدان معنی، خانه را از مقام فضایی زنده و مناسب زیست انسان به کالبدی بی‌روح تنزل می‌دهد.

● خانه اساسی‌ترین و مهم‌ترین فضایی است که تجربه‌ی زیستن آن را داریم. خانه، مکان حافظه‌ی ما است که با گذشت زمان و از دل رویدادها، معنادار می‌شود. حافظه‌ی تاریخی خانه شامل تجربه‌های انباشته‌ی جمعی در طول تاریخ است که میان آدمیان با فرهنگ‌های مختلف و در طول زمان با وجود تفاوت‌ها، دارای ریشه‌های عمیق معنایی مشترک است.

هر داستان معنایی را از خانه در ذهن می‌سازد که در وجودمان به زندگی خود ادامه می‌دهد. این کتاب قصد دارد مؤلفه‌های معناساز خانه را از زندگی روزمره‌ی شخصیت‌ها در ادبیات داستانی معاصر ایران استخراج کند. حضور، حریم، مالکیت، رمز، زنانگی و قدرت مؤلفه‌هایی هستند که در این کتاب با چیدمانی برای حرکت از پیش‌گفتار با عنوان خانه آغاز، و تا پس‌گفتاری با عنوان بی‌خانمانی نظم یافته‌اند. درک حال‌وهوای داستان، شخصیت‌ها و زیست‌کنندگان فضای خانه برای پرداختن به این معناها ضروری است؛ بریده‌هایی از هر داستان در متن کتاب، فضای خانه و رویدادهایش را برایمان نمایان می‌کند ●

ISBN: 978-622-6963-40-4

9

786226

963404

شهرسازی
معماری و
کتابخانه تخصصی هنر

اصالت و قیمت این کتاب فقط با هولوگرام اختصاصی «کتابخانه کسری» تأیید می‌شود.